

Լատուրա ԱԹԱՆԵՍՅԱՆ

ԴՊՐՈՑ ԱԿԱՆԻ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ԱԿՏԻՎՈՒԹՅԱՆ ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ԱՐԴԻ ԳԵՂԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱՆՆԴԻՐՆԵՐԸ

Ստեղծագործական ակտիվության խնդիրները դասվում են գեղագիտության կարևոր խնդիրների շարքը: Գեղագիտական գրականության մեջ գեղարվեստական ստեղծագործությունը ուսումնասիրվել է որպես ստեղծագործության արդյունք, որը հնարավորություն է տվել բացահայտելու նրա կապը օբյեկտիվ գործունեության հետ, պարզելու, թե արվեստում ինչպիսի արտացոլում է գտել իրական աշխարհի այս կամ այն բնագավառը:

Այդպիսի մտտեցման դեպքում գեղարվեստական ստեղծագործության սուբյեկտիվ կողմը, որի հետ այնպես սերտորեն է առնչվում ստեղծագործական ակտիվությունը, կամ մասամբ է ուսումնասիրվել կամ ընդհանրապես մնացել է ստվերում: Այդպես, որոշ ուսումնասիրողներ, պնդելով որ նկարչի հոգեկան աշխարհը չի կարող հանդիսանալ ուսումնասիրության օբյեկտ, բոլորովին անհիմն կերպով ստեղծագործողի սուբյեկտիվ դրսևորումները փոխարինում են սուբյեկտիվիզմով:

Արվեստի մեթոդական հնարքների հետևողական վերլուծությունը թույլ է տալիս բացահայտելու նկարչի ստեղծագործական ակտիվության դիալեկտիկան, ուսումնասիրելու այն որպես գործընթաց և դրանով իսկ խորացնելու ներկայումս գոյություն ունեցող պատկերացումները գեղարվեստական ստեղծագործության մեջ օբյեկտիվի և սուբյեկտիվի փոխհարաբերությունների մասին:

Օբյեկտը և սուբյեկտը ստեղծագործական գործընթացում իրականացնում են տարբեր սոցիալ-գեղագիտական գործառնություն: Նկարիչը հանդես է գալիս երեք՝ ճանաչման–ինքնաճանաչման սուբյեկտի, գործարար – մտածող սուբյեկտի և յուրացնող սուբյեկտի կարգավիճակներով: Ելնելով սրանից՝ ստեղծագործական ակտիվությունը պետք է դիտել դինամիկայի, այսինքն՝ շարժման և կայացման, դիալեկտիկայի, օբյեկտի և սուբյեկտի՝ մինչև նույնացման հասնող փոխանցման մեջ:

Արտացոլման տեսության սկզբունքների իրագործումը պահանջում է գեղարվեստական ստեղծագործության բոլոր բարդությունների հաշվառում, օբյեկտ–սուբյեկտ փոխհարաբերությունների ծայրահեղ ճյուղություն, դինամիկություն՝ միջնորդավորված ուղղակի և անուղղակի կապերով ու հարաբերություններով, և մասնավորապես նրանով, որ նկարիչը յուրացնում է ոչ միայն օբյեկտը, որն ինքը պատկերում է՝ արտահայտելով որոշակի նպատակ, ճաշակ, գաղափար, նաև ինքն իրեն, իր անձի էությունը՝ հանդիսանալով միաժամանակ իր գործունեության և՛ օբյեկտը, և՛ սուբյեկտը:

Ստեղծագործական ակտիվության խնդիրները ուսումնասիրվել են գերմանական դասական փիլիսոփայության, ամենից առաջ «նույնացման փիլիսոփայության» հիմքի վրա (Բ.Ֆիխտե, Նովալիս, Տիկ)՝ զարգացնելով գաղափարը սուբյեկտի մասին, որպես ներքին ստեղծագործական ակտիվության ինքնագործունեություն:

Ստեղծագործական ակտիվությունը մարդու առանձնահատկություններից է, որն ի հայտ է գալիս և գոյատևում է միայն նոր, օրիգինալ, սոցիալապես կարևոր արժեքներում, նկարչի ստեղծագործական ակտիվությունը ակունքվում է հասարակական-պատմական պրակտիկայից՝ բավարարելով նրա գեղագիտական հարցադրումներն ու պահանջները:

Գեղագիտական հարաբերությունների մեջ հատկապես պրակտիկան է, որ որոշում է նկարչի անձի նախընտրելի ակտիվությունը՝ տրամադրելով նրան իր համար կարևոր ու արժեքավոր երևույթների նպատակամղված յուրացման: Լինելով սոցիալապես գիտակից էակ, նկարիչը շարժման մեջ է դնում իրեն հատուկ ունակությունը՝ արտաքին օբյեկտը վերածելու իր ֆիզիկական ու հոգեկան ուժի ակտիվության, իսկ իր ներքին մտավոր-զգայական ապրումները՝ գաղափարա-նյութա-առարկայական ձևերի (նպատակ, մտահղացում, գաղափար, գեղարվեստական կերպար, արվեստի ստեղծագործություն):

Գրանով հանդերձ նյութականությունը ակտիվությանը չի համադրվում դրսից, այլ գործում է ներսում՝ ամորֆ, տատանվող սպրումների գեղարվեստական ձևերում:

Ակտիվությունը միշտ հենվում է առարկայական նյութերի վրա՝ իրական օբյեկտի կառուցվածքները արվեստի ստեղծագործություն տեղափոխելով, բայց վերցված ոչ թե անշարժության, այլ դինամիկայի, շարժման ու կայացման մեջ, ինչպես սեփական ինքնագարգացման, այնպես էլ սուբյեկտիվ մարդկային գործունեության վերափոխման գործընթացում: Այսպիսին է աշխարհը գեղագիտական գնահատումներով: Այն, ինչ հիմա գոյություն ունի իրական աշխարհում որպես օբյեկտիվություն, միաժամանակ ներկայանում է նաև որպես սուբյեկտիվություն՝ ստեղծագործողի անձի ու գործունեության միասնության մեջ՝ նրա գեղագիտական գաղափարների ու սուբյեկտիվ ձգտումների տեսանկյունից:

Անտեսելով արտացոլման տեսությունը՝ գեղարվեստական ստեղծագործությունը միայն սուբյեկտի ձգտումների ու նպատակների արտահայտմանը հանգեցնելը ճիշտ չէ: Հեռանալով իրականության արտացոլումից, չհանդիսանալով նրա օրինաչափ շարունակությունը, ստեղծագործական ակտիվությունը դառնում է անիմաստ:¹Ստեղծագործական ակտիվության էությունը ի հայտ է գալիս նպատակադրման, նախագագացման, մտահղացումների իրագործման, գաղափարների գեղարվեստական կերպարավորման մեջ, նկարիչը նախատեսում է օբյեկտի կայացումը, ինչպես հասարակական ամբողջի կառուցվածքում, այնպես էլ իր ստեղծագործության մեջ: Նա սկզբում պետք է ինքը ապրի այն ամենը, ինչը հետո պետք է թելադրվի ստեղծագործության մտահղացմամբ ու ընդհանուր գաղափարով: Նկարիչը պետք է կարողանա իր ապրածն ու զգացումը գեղարվեստական կերպարի ձևով օբյեկտիվացնի իր իսկ պատկերացմամբ ստեղծված աշխարհում:

Ստեղծագործական ակտիվությունը ի հայտ է գալիս ճանաչողական-արժեքավորման գործունեության վերլուծության, սինթեզի (համադրման), օբյեկտից ստացած տպավորությունները գեղագիտական էտալոնների հետ համեմատելու և դրանք արվեստի կոնկրետ տեսակի ու ժանրի մեջ տեղափոխելու ժամանակ: Քանի որ այս գործունեությունը մշակվում է հասարակության կողմից, ուստի այն սոցիալապես պատճառաբանվում է: Այնուհանդերձ նկարչի ստեղծագործական ակտիվությունը պարունակում է բազմաթիվ անհատահոգեբանական երանգներ:²Նկարիչը պարտադիր գեղարվեստական պատկերներով աշխարհընկալման միջոցների մեջ ներմուծում է ինչ-որ նոր բան: Բայց այդ գործընթացից ամեն ինչ չէ, որ դառնում է արտադրանք, արդյունք, որքան ակտիվ է ստեղծագործողի անձը, այնքան արժեքավոր է ստացված արդյունքը: Ստեղծագործական ակտիվության գործընթացը արդյունքի կայացումն է: Իր հերթին, արդյունքն էլ հենց գործընթաց է՝ սուբյեկտի կողմից ապրված, բայց ավելի կարևոր, հաստատուն, անտարբերակ, որը ստացվում է ստեղծագործական ամեն հաջորդ փուլում, և այդ հաստատունը ստեղծագործողի հոգեկան վիճակների, մտահղացմամբ պայմանավորված զգացմունքների ու գաղափարների շարժումն է:

Սուբյեկտի ակտիվությամբ հարստացած՝ օբյեկտիվ-առարկայական բովանդակությունը ներառում է ինչ-որ բան նրա անձից և միաժամանակ, կորցնելով իր առօրեականությունը, վերածվում է սուբյեկտիվի, բարձրանում մինչև նրա ստեղծագործական նպատակների իրագործման աստիճանի, ձեռք է բերում մարդկայնորեն արժեքավոր իմաստ ու սոցիալ-գեղագիտական նշանակություն:

Իսկական արվեստը միշտ դինամիկ է մարդուն, որովհետև վերակերտում է օբյեկտը իր սուբյեկտիվ գործունեության գործընթացի վերափոխման ժամանակ, իսկ մարդը իր գեղագիտական գաղափարներին համապատասխան՝ սոցիալական կեցու-

¹ Г. Иогансон, *Учить студентов мыслить творческий*, Пермь, 1971, стр. 104.

² Նույն տեղում:

թյան առաջընթաց զարգացման ու վերափոխման գործընթացում հանդես է գալիս որպես սուբյեկտ³:

Գեղարվեստական կերպարը միայն օբյեկտի պատկերը չէ, այլ արդյունք ստեղծագործական ակտիվության, իսկ ակտիվությունն էլ իր հերթին պատկեր է՝ ստեղծագործական արդյունքի ստեղծման փուլ, և որպես այդպիսին՝ հնարավոր է միայն ստեղծագործական գործընթացի կարգավորիչ դերի և արվեստում հերոսի ստեղծագործական ակտիվության պայմաններում:

Հոգեբանների ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ կերպարվեստի գործունեության ուղղվածության բարդ պատկերը իրատեսական գծանկարի ստեղծման գործընթացն է, որը ներառում է ամենաընդհանուր պատկերացումները առարկաների և այն ամենի մասին, ինչը ստացվում է բնանկարից գծանկարելու ամբողջ ճանապարհին: Բայց որպեսզի պատկերացվի այդ ճանապարհի արդյունքը, անհրաժեշտ է այդ ամենի կողքին կանխատեսել նաև ստեղծագործական ակտիվությունը, որպես նրա կերպարավորման փուլ մտովի նախագծման ճանապարհին:

Այս տեսակետից՝ գեղարվեստական մտահղացումը պատկեր է, որտեղ օբյեկտն իր կերպարանափոխությամբ համընկնում է ստեղծագործական փուլին: Եվ ստեղծագործական ակտիվությունը կանխորոշում է արդյունքի կառուցվածքը, այն, ինչը հետո տպվում է նրա մեջ, որովհետև նկարչի կողմից մտահղացած պատկերը հանդես է գալիս այն կառուցվածքային փոփոխություններում, որոնք իրականացվելու են ստեղծագործական հետագա փուլերում:

Նկարիչը մտածում է գործելով և գործում է մտածելով: Նա միտքը կառուցում է գործողությունների սկզբում նախ իր պատկերացումների մեջ, իսկ արդեն գործնականում՝ ռեալ գեղարվեստական միջոցներով, որոնք շարժման մեջ են դնում նրա պատկերավոր միտքն ու զգացմունքը: Մտահղացումներում ստեղծագործողը նույնքան ակտիվ է, որքան նրանք գործնականում արարելու ժամանակ, որովհետև նա հաղթահարում է թե՛ առարկայական և թե՛ հոգեբանական արգելքներ: Օբյեկտիվացումը չի ընթանում կերպարը դրսից բերելով, ինչպես մտածում են շատ հետազոտողներ: Հոգևոր ստեղծագործությունը նույնպես ենթադրում է օբյեկտիվացում գեղարվեստական տպավորությունների՝ զգացմունքների, ապրումների «լեզվով», որովհետև գեղարվեստական կերպարը ստեղծագործողի կողմից միշտ մտածվում է արվեստի իր տեսակով-հնչյուններով, գույներով ու պլաստիկայով: Վերջապես, արվեստի ստեղծագործությունը ոչ թե աշխարհից ու հասարակությունից անկախ ու կտրված է, այլ անմիջականորեն նրանց շնորհիվ է, որովհետև նկարչի ստեղծագործական ակտիվությունը արվեստի գործերում, միահյուսված իր նպատակների իրագործման գործունեությանը, ուղղված է որոշակի հասարակական ազդեցությունների նվաճման:

Ստեղծագործական ակտիվությունը գոյություն ունի միայն նկարչի ստեղծագործական ուժերի ու ունակությունների շարժման, աշխարհի՝ իր պատկերով կերպավորման և նրա մարդայնացման մեջ: Գեղարվեստական ստեղծագործության իմաստը նրա նպատակամղված, սոցիալապես նշանակալից էության ստեղծման ու ինքնաստեղծման, կատարելագործման և ինքնակատարելագործման մեջ է⁴:

Նկարիչը իր ստեղծագործությամբ կամ արձագանքում է հասարակությանը հուզող հրատապ հարցերին, հրավիրում է մարդկանց՝ վերափոխելու աշխարհը գեղեցիկի կանոններով, կամ էլ հեռանում է նրանցից՝ ծախսելով իր տաղանդն ու ստեղծագործական էներգիան աննշան, մանր, անցողիկ երևույթների վրա:

Ստեղծագործական ակտիվությունը նաև սոցիալական ակտիվությունն է, միայն այն տարբերությամբ, որ առաջինի դեպքում այն առաջադեմ է, իսկ երկրորդ դեպքում՝ հետադիմական:

Ստեղծագործական ակտիվության վերը նշված ձևակերպումը հիմնականում կախված է սովորողների (անհատի) աշխարհայացքի ձևավորվածության աստիճան-

³ Б. К р у п н и к, *Формирование пространственно— временных представлений у учащихся среднего возраста в условиях музея ансамблевого типа*, СЛБ, 1996, стр.96.

⁴ В. Л е в и н, *Воспитание творчества*, Томск, 1992, стр. 56.

նից: Սովորողների աշխարհայացքի ձևավորման մեջ կերպարվեստի դասերի դերի և տեսականորեն հիմնավորված տեղի գիտական բացահայտումը թելադրված է ժամանակակից մարդու վարքագծի, զգացմունքների, մտքերի վրա կերպարվեստի ունեցած ազդեցության աճով, ինչն էլ իր հերթին պայմանավորված է անհատի բազմակողմանի ու ներդաշնակ զարգացմամբ:

Դպրոցականների աշխարհայացքի ձևավորումը այս կամ այն առարկայի ուսուցման գործընթացում ունի իր առանձնահատկությունները, պայմանավորված յուրաքանչյուր առարկայի ինքնատիպության, ուսումնադաստիարակչական գործընթացի բովանդակությամբ, որոնք ի հայտ են գալիս կոնկրետ առարկաների ուսուցման ընթացքում, գիտելիքների համակարգի կամ գիտության այս կամ այն սկզբունքի յուրացման ժամանակ:

Սովորողների գիտական աշխարհայացքի ձևավորման մեջ կերպարվեստի դերը բացահայտելու խնդիրը ենթադրում է նախ և առաջ կերպարվեստի այն առանձնահատկությունների բացահայտումը, որոնք պայմանավորում են սովորողների (կերպարվեստի միջոցով) զաղափարա-գեղագիտական սկզբունքների ու աշխարհայացքի ձևավորումը դաստիարակության ու նպատակամղված ուսուցման ընթացքում: Գիտատեսական ուսումնասիրությունների ընդհանրացումներն ու հանրակրթական դպրոցների հարուստ փորձը, հիմք են տալիս նկատելու կերպարվեստի դասավանդման գործընթացի առանձնահատկություններն ու նրա միջոցով դպրոցականների աշխարհայացքի ձևավորմանը նպաստող հետևյալ պայմանները.

1. Աշակերտների լայն ու նպատակամղված ծանոթացումը կերպարվեստի լավագույն ստեղծագործություններին, նրանց ձևի ու բովանդակության վերլուծությանը, նկարիչների ստեղծագործական ուղղության ուսումնասիրությանը: Այս ամենը կօգնեն աշակերտներին ավելի լայն ճանաչելու աշխարհը, կբացահայտեն հասարակության զարգացման վրա արվեստի ունեցած ազդեցության նշանակությունը, կզինեն գեղարվեստա-գեղագիտական տրամաբանության համակարգով, նրանց մոտ կառաջացնեն սիրած հերոսին մանավելու և գեղեցիկի կանոններով սպրելու և աշխատելու ցանկություն:
2. Կերպարվեստի ստեղծագործության վերլուծության, շրջապատող առարկաների ու երևույթների, ձևերի պատկերման, կոնստրուկտիվ կառուցման, համաչափության, զծագրման, լուսաստվերի, գույնի ուսումնասիրության գործընթացի ժամանակ արդյունավետ ձևով զարգանում են դպրոցականների գեղագիտական զգացմունքները, պատկերվածի նկատմամբ նրանց զգայագեղագիտական վերաբերմունքը: Այսինքն՝ գեղանկարչական, քանդակագործության, գրաֆիկայի վարպետների ստեղծագործություններում եղած գեղագիտականը սովորողների մոտ առաջացնում է զգացմունքային արձագանք՝ դրանով իսկ նախադրյալ ստեղծելով նրանց գեղագիտական զգացմունքների զարգացման համար: Հետևաբար, կերպարվեստի ուսուցման գործընթացում դպրոցականների աշխարհայացքի ձևավորումը իրականացվում է խիստ արտահայտված զգայագեղագիտական հարաբերությունների, առարկաների, երևույթների, օրինաչափությունների ուսումնասիրման, գեղագիտական զգացմունքների ճանաչողական գործընթացի ակտիվ մասնակցության պայմաններում: Ռացիոնալի և զգայականի այդպիսի օրգանական համատեղությունը գիտելիքների յուրացման, շրջապատի նկատմամբ բարոյագեղագիտական վերաբերմունքի դաստիարակության ժամանակ նկատելիորեն հեշտացվում է աշխարհայացքի ձևավորման գործընթացը:
3. Իրականության մեջ պատկերվող օբյեկտների ձևերի, կոնստրուկտիվ կառուցվածքի, համաչափության տարածական տեղավորման, գունային երանգավորման, լուսաստվերի մակերեսային բաշխման ուսումնասիրությունն ու վերապատկերումը պայմանավորում են խոր գիտելիքներ օղային և գծային հեռանկարի օբյեկտիվ օրենքների, իրական առարկաների կոնստրուկտիվ կառուցվածքի, լուսաստվերի ու երանգավորման օրինաչափությունների մասին, որոնք սովորողներին համոզում են աշխարհի նյութականության, նրա ճանաչելիության հնարավորության, երևույթների պայմանականության մեջ և սովորողներին տանում՝ դիալեկտիկական աշխարհայացքի սկզբունքների ըմբռնման: Կերպարվեստի պարասպունքներին դպրոցական-

ների ձեռք բերած գիտելիքները հեռանկարի օրինաչափությունների, օպտիկայի, գունագիտության մասին կազմում են գիտելիքների համակարգի բաղկացուցիչ մասը և նրանց բացահայտում «աշխարհի պատկերը»⁵:

Եվ ինչպես նշում է Ա. Լուկը, աշխարհայացքի գիտական ձևավորման խնդիրը նախ և առաջ պայմանավորված է նրանով, որ ուսուցման ընթացքում սովորողներին բացահայտեն գիտության հիմունքներն ու գործունեության բազմակողմանիությունը, համեմատաբար ընդհանուր գծերով տան «աշխարհի պատկերը», բնության երևույթների ու հասարակության նկատմամբ նրանց զինեն ճիշտ, գիտական դիալեկտիկա-մատերիալիստական մտեցմամբ, զարգացնեն երիտասարդության դիալեկտիկական մտածելակերպը, մշակեն անհատական հաստատուն սկզբունքներ և դրանով իսկ ապահովեն նրանց ակտիվ ու գիտակցական մասնակցությունը նոր հասարակության կառուցման գործին⁶:

4. Բնօրինակից հիշողությամբ ինքնուրույն նկարելու անհրաժեշտությունը, ինքնուրույն ստեղծագործական կոմպոզիցիայի կառուցումը (թեմատիկ գծանկար, գեղարվեստական գրականության նկարագրում, դեկորատիվ գծանկար), կերպարվեստի վարպետների ստեղծագործությունների վերատպությունների նպատակամղված վերլուծությունը աշակերտների մոտ զարգացնում են օբյեկտի նկատմամբ ստեղծագործական վերաբերմունք, որը շատ կարևոր գործոն է աշխարհայացքի ձևավորման գործում, որովհետև ստեղծագործելու ցանկության ի հայտ գալը անհրաժեշտ է ինչպես գիտելիքների համակարգի յուրացման, բնության, շրջապատող իրականության նկատմամբ գիտական հայացքների ձևավորման փուլում, այնպես էլ այդ համակարգի (ստեղծագործության) գիտելիքների գործնական օգտագործման, սկզբունքների, մտահղացումների մարմնավորման փուլում:

5. Կերպարվեստն ու գեղարվեստա-ստեղծագործական գործունեությունը զարգացնում են սովորողների կամային հատկանիշները, բնավորության անհատականությունը: Ինքնուրույն կատարած ուսումնական աշխատանքներում հերոսության, համարձակության, արիության թեմաների պատկերումը նպաստում է աշակերտների մոտ նպատակամղվածության, վճռականության, ինքնուրույնության ձևավորմանը: Բնավորության նշված կամային այս գծերը նպաստում են ինչպես գաղափարական սկզբունքների հաջող ձևավորմանը, իրականության ու շրջապատող միջավայրի նկատմամբ ունեցած ռեալ հայացքների, այնպես էլ մարդու բարոյական վարքագծի ձևավորմանը:

Ավելի հանգամանորեն ուսումնասիրենք դպրոցականների աշխարհայացքի ձևավորման գործընթացը կերպարվեստի պարապմունքների միջոցներով՝ հաշվի առնելով այդ գործընթացի առանձնահատկությունները: Չմոռանալով ընդգծել աշխարհայացքի ձևավորման տարբերակիչ գծերը՝ բարձր գաղափարայնությունը, երևույթների ու շրջապատող իրականության դիալեկտիկա-մատերիալիստական մեկնաբանությունը, նպատակամղվածությունը, որոնք հնարավոր են դառնում միայն գիտելիքների կուտակված փորձի հետևանքով, նշենք, որ գիտելիքները պետք է լինեն ոչ թե ձևականորեն յուրացված կանոնների, այլ սկզբունքների արդյունք: Սկզբունքային մարդը այն կրթող, հաստատական մարդն է, որը մինչև վերջ պատրաստ է դիմագրավել հանուն իր հայացքների ու սկզբունքների: Անհատի աշխատանքը, նրա գաղափարաքաղաքական հանդգնումների նախադրյալը իր գաղափարներն են, այն կերպարը, որին ձգտում է մարդը իր գործունեությամբ ու վարքագծով: Բարձր բարոյական իդեալների առկայությունը կոնկրետ անհատի մոտ խոսում է տվյալ անհատի զարգացվածության բարձր մակարդակի մասին:

Պետք է նշել, որ անհատի սկզբունքներն ու գաղափարները, լինելով աշխարհայացքի անհրաժեշտ բաղկացուցիչ մաս և ձևավորվելով նրա հիմքի վրա, այնուհանդերձ նաև իրենք են ձևավորում այն: Այսինքն՝ անհատի ձևավորման գործընթացը ամբողջական, փոխկապակցված պահանջների, հետաքրքրությունների, սկզբունքների, աշ-

⁵ С. Л о б о г и н а, Как развить способности ребенка, СПб, 1997, стр. 256.

⁶ А. Л у к, Мышление и творчество, М., 1976, стр. 144.

խարհայացքի և կոնկրետ անհատի գաղափարների ձևավորման գործընթացն է⁷: Ուսուցիչը դասերին, արտադասարանական պարապմունքներին երեխաների աշխարհայացքի ձևավորման գործընթացը կազմակերպելիս, պետք է հաշվի առնի այս ամենը: Օրինակ, նկարչության ուսուցիչը, չմոռանալով այն, որ կերպարվեստը, որ գեղարվեստական պատկերներում արտացոլում է ռեալ իրականությունը, հանդիսանում է այդ իրականության յուրացման, գեղագիտական դաստիարակության գլխավոր ու կարևոր միջոցներից մեկը, կերպարվեստի մասին գրույցների, գեղարվեստական ստեղծագործության վերլուծության ժամանակ պետք է ինչքան հնարավոր է լրիվ բացահայտի ստեղծագործության բովանդակությունն ու գեղարվեստական ձևի համապատասխանությունը բովանդակությանը: Ընդ որում, սովորողների գաղափարական դաստիարակության արդյունավետության, զգայագեղագիտական վերաբերմունքի դրսևորման համար անհրաժեշտ է վերլուծել կերպարվեստի ստեղծագործությունները, նախ բարձր գաղափարաբաղադրական և ապա՝ առանձին նկարների վերլուծության արդյունքների համեմատության և գեղարվեստական ստեղծագործությունների բովանդակության գաղափարական ուղղվածության բացահայտման տեսանկյունից:

Որովհետև գրույցի թեմայի ընդհանրացումը կախված է նախնական ընկալման ու գեղարվեստական պատկերների վերլուծությունից, որոնք իրենցից ներկայացնում են անհատականի ու տիպականի համաձուլվածք՝ հատուկ միայն կոնկրետ մարդուն, ուստի կարևոր նշանակություն է ստանում ուսուցչի պատկերավոր ու գունեղ գրույցը վերլուծվող ստեղծագործության բովանդակության շուրջ: Որքան ճշմարտացի է ուսուցչի գրույցը, այնքան ավելի հավանական է նրա բնութագրած պատկերների համապատասխանությունը գեղարվեստական ստեղծագործությանը, այնքան ավելի խորն է նկարի բովանդակության մեկնաբանությունը, այնքան ավելի շուտ աշակերտների մոտ կնշակվի զգացմունքագեղագիտական վերաբերմունք պատկերվածի՝ գեղարվեստական ստեղծագործության նկատմամբ, ու ավելի արդյունավետ կընթանա նրանց զգացմունքների ու գիտելիքների դաստիարակման գործընթացը: Բնականաբար, այս ամենը պետք է պայմանավորված լինի նաև տարիքային առանձնահատկություններով՝ նրանց մտավոր ու հոգեկան կարողություններով: Դասերի ժամանակ կերպարվեստի համընթաց վարպետների ստեղծագործությունները վերլուծելիս դպրոցականները խտացրած ձևով տեսնում են իրենց շրջապատող միջավայրի գեղեցկությունը: Ծնող-հիվ այդ գործերի՝ նրանք ծանոթանում են շրջապատող առարկաների հարստությանը, երևույթներին, իրադարձություններին, մարդու հոգեկան բարդ աշխարհին, գեղարվեստական ստեղծագործության հերոսների գեղեցիկ ու տգեղ արարքներին: Ծանոթանալով այս ամենին՝ սովորողները անտարբեր չեն մնում տեսածի նկատմամբ, նրանք իրենք են սկսում վերապրել այդ ամենը, սկսում են գնահատել առանձին հերոսների դրական կամ բացասական արարքները:

Կերպարվեստի պարապմունքների ընթացքում սովորողները զինվում են կոնկրետ գիտելիքներով, որոնք օրգանապես կապված են այն գիտելիքների ընդհանուր համակարգին, որ տնօրինում են դպրոցականները դպրոցում ուսուցման ընթացքում, և որոնք հանդիսանում են գիտական աշխարհայացքի ձևավորման հիմքը, պայմանավորում են գիտելիքների ծավալը և ամրապնդում են այդ ամենը դասարանում ինչպես առանձին առարկաների (գրույցներ կերպարվեստի մասին, նկարչություն բնօրինակից, թեմատիկ գծանկար, դեկորատիվ գծանկար), այնպես էլ կերպարվեստի լրիվ համակարգի ուսուցման ժամանակ:

Կերպարվեստի միջոցով դպրոցականների աշխարհայացքի ձևավորման խնդիրները պահանջում են այն ցուցանիշների, չափանիշների բացահայտում, որոնք պայմանավորում են աշխարհայացքի ձևավորման որակական մակարդակը դպրոցականի ուսուցման ու դաստիարակության որոշակի փուլում:

⁷ Концепция художественного образования, как фундамента системы эстетических представлений младших школьников. Сб. "Проблемы художественно-эстетической подготовки современного учителя", Иркутск, 1997, стр. 216.

Այդ կարևոր չափանիշներից մեկը գիտելիքների համակարգի գիտակցական յուրացումն է, կերպարվեստի բնագավառում ունակությունների ու հմտությունների իրագործումը ստեղծագործական գործունեության ընթացքում:

Գծանկարի հաջող կատարումը, կերպարվեստ առարկայի գիտելիքներն ու ունակությունները, իրականության երևույթների բազմակողմանի և խորը ուսումնասիրությունը, դրանցում գեղագիտական բովանդակության բացահայտումը, նկարիչների ստեղծագործությունների բովանդակալից վերլուծությունը, ինքնուրույն հարցադրումներն ու դրանց պատասխանները – այս ամենը կարող են բնութագրել աշխարհայացքի ձևավորման չափանիշներն ու իրականության նկատմամբ դիալեկտիկա-մատերիալիստական վերաբերմունքը:

Կարևոր չափանիշ է նաև շրջապատի նկատմամբ բարոյական, գեղագիտորեն դաստիարակված անհատի վերաբերմունքը: Այդ դեպքում անհատի արարքներն ու վարքագիծը համապատասխանում են նրա բարոյականությանը, գեղագիտական զարգացվածությանը, աշխարհայացքի մակարդակին:

Աշխարհայացքի ձևավորման մակարդակի կարևոր չափանիշներից մեկն էլ գաղափարական համոզմունքն է: Իր գիտելիքների ճշմարտացիության, գործի նկատմամբ ունեցած սիրո, իր արարքների իրավացիության համոզմունքը, որպես կանոն, արտացոլում են դպրոցականի աշխարհայացքը:

Կախված տարիքային առանձնահատկություններից՝ դպրոցականների աշխարհայացքի ձևավորման մակարդակի նշված չափանիշները կերպարվեստի ուսուցման գործընթացում տարբեր ձևով են դրսևորվում՝ ավելի կամ պակաս հնչելով: Իրականության նկատմամբ ունեցած ընդհանուր հայացքների ու գաղափարների ձևավորման մակարդակի չափանիշների տարբերությունը պայմանավորված է դպրոցականների կենսափորձով, յուրաքանչյուր տարիքային փուլում նրա վրա ուսուցման ու դաստիարակության ունեցած ազդեցությունից, նրա հոգեկան ու ընդհանուր զարգացվածության աստիճանից: Դպրոցականի յուրաքանչյուր տարիքային շրջանում, դաստիարակության և ուսուցման ամեն փուլում աշխարհայացքի ձևավորման մակարդակի այդ չափանիշները հեշտությամբ են ի հայտ գալիս իրենց բնորոշ հիմնական գծերով ու բնույթով: Եվ նկարչության ուսուցչի հիմնական խնդիրն է դառնում իր մանկավարժական գործունեության ընթացքում այդ չափանիշների ճիշտ օգտագործումն ու այդ հիմքի վրա՝ սովորողների աշխարհայացքի ձևավորման արդյունավետ կազմակերպումը:

Կերպարվեստի դասավանդումը հանրակրթական դպրոցում պետք է զբաղեցնի առաջնակարգ դիրք: Շնորհիվ իր առանձնահատկությունների՝ կերպարվեստը կարող է հանդես գալ որպես դպրոցականի գաղափարաքաղաքական և բարոյագեղագիտական դաստիարակության, դրանց սկզբունքների ձևավորման լավագույն միջոց տառացիորեն առաջին դասարանից:

СЕГОДНЯШНИЕ ЭСТЕТИЧЕСКИЕ ЗАДАЧИ ФОРМИРОВАНИЯ ТВОРЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ СТАРШЕКЛАССНИКОВ

Резюме

Л. Атанесян

Учитывая роль предмета “Изобразительное искусство” в эстетико–нравственном воспитании, в формировании творческой активности и мировоззрения учащихся, задачей преподавателя, по мнению автора статьи, должно стать обеспечение некоторых важнейших условий, стимулирующих процесс преподавания: а) целеустремленное ознакомление учащихся с лучшими произведениями изобразительного искусства; б) всесторонний анализ этих произведений; в) анализ творческого пути искусствоведа (художника).